

Моїсєєв М.С.

кандидат юридичних наук

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ВЛАДИ

Статтю присвячено вивченню особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності за бездіяльність військової влади з метою здійснення порівняльно-правового аналізу. Вивчено окремі нормативно-правові акти чинного національного законодавства, на підставі чого зроблено висновок, що бездіяльність військової влади може мати своїм наслідком притягнення особи-правопорушника не тільки до адміністративної, але й до кримінальної відповідальності. Здійснений аналіз елементів юридичного складу бездіяльності військової влади як військового адміністративного правопорушення та окремо об'єктивних і суб'єктивних ознак бездіяльності військової влади як військового кримінального правопорушення дозволило виділити як спільні, так і відмінні риси. Зокрема, серед спільних рис визначено такі, як об'єкт посягання, яким є нормативно визначений порядок виконання військовими службовими особами покладених на них законодавством обов'язків; об'єктивна сторона правопорушення проявляється у вигляді умисної бездіяльності військової службової особи, до того ж аналогічними є форми вчинення правопорушення; суб'єктом правопорушення виступає військова службова особа; характеризуються умисною формою вини. Водночас важливою ознакою, що відрізняє військове кримінальне правопорушення за бездіяльність військової влади від військового адміністративного правопорушення за ті ж діяння визнано наслідки його вчинення. З'ясовано, що притягнення до кримінальної відповідальності обумовлено наявністю істотної шкоди або тяжких наслідків в результаті вчинення зазначеного діяння. Відмінними визнано заходи адміністративно-правового примусу та кримінально-правового характеру. Якщо адміністративна відповідальність за бездіяльність військової влади передбачає можливість застосування до особи-правопорушника одного з таких видів адміністративних стягнень, як штраф або арешт з утриманням на гауптвахті, то кримінальна відповідальність за бездіяльність військової влади виражається через покарання у вигляді штрафу, службового обмеження або позбавлення волі.

Ключові слова: військова служба, військова службова особа, військова влада, військово-службовець, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Одним із конституційно закріплених основоположних обов'язків громадян України є захист своєї держави, її незалежності, територіальної цілісності. Серед можливих шляхів реалізації військового обов'язку важливе місце займає проходження військової служби з метою оборони країни та захисту її національної безпеки [1, с. 11931; 2, с. 408]. Відтак військова влада покликана вживати всіх заходів задля забезпечення порядку проходження військової служби, що відповідно входить до службових обов'язків військових службових осіб. Невиконання військовими службовими особами своїх нормативно визначених як загальних, так і спеціальних обов'язків має наслідком притягнення їх до юридичної відповідальності, що може бути як адміністративною, так і кримінальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури з теорії адміністративного права дозволяє констатувати, що вивчення особливостей такого адміністративного проступку як бездіяльність військової влади неодноразово було об'єктом пізнання окремих науковців, серед яких С. С. Вітвіцький, М. Ю. Веселов, П. С. Єпринцев, О. М. Нестеренко, О. І. Остапенко та ін. Своєю чергою існують й наукові здобутки у теорії кримінального права, присвячені вивченню особливостей кримінальної відповідальності за бездіяльність військової влади, авторами яких є В. І. Борисов, А. А. Надоев, В. П. Пшонка, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. Водночас необхідно констатувати, що до сьогодні на доктринальному рівні здійсненню порівняльно-правового аналізу різних видів юридич-

ної відповідальності, а саме адміністративної та кримінальної, за бездіяльність військової влади достатньої уваги не було приділено.

Постановка завдання. Метою є вивчення особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності за бездіяльність військової влади з метою здійснення порівняльно-правового аналізу.

Виклад основного матеріалу. В рамках обраного напрямку наукового пізнання в першу чергу приділимо увагу встановленню особливостей адміністративної відповідальності за бездіяльність військової влади. Якщо звернутися до норм чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (далі – КУпАП), то відповідальність за бездіяльність військової влади передбачено ст. 172¹⁶ КУпАП [3]. Структурне розташування даної норми у главі 13-Б Особливої частини КУпАП говорить про визнання законодавцем досліджуваного проступку одним із видів військових адміністративних правопорушень.

Підставою відповідальності за бездіяльність військової влади за діючим адміністративно-деліктним законодавством є вчинення адміністративного проступку, передбаченого ст. 172¹⁶ КУпАП. Тому важливою у даному випадку є характеристика юридичного складу цього військового адміністративного правопорушення шляхом встановлення та розкриття змісту кожного з його структурних елементів.

Під юридичним складом адміністративного проступку слід розуміти сукупність ознак єдності об'єктивних і суб'єктивних характеристик, які потрібні для визначення такого діяння правопорушенням (об'єкт проступку; об'єктивна сторона; суб'єкт проступку; суб'єктивна сторона) [4, с. 293]. Таким чином юридичний склад бездіяльності військової влади як військового адміністративного правопорушення можна визначити як нормативно визначена сукупність ознак (об'єкту посягання, об'єктивної сторони, суб'єкту проступку та суб'єктивної сторони), за наявності яких протиправне діяння можна кваліфікувати як бездіяльність військової влади за відповідною частиною ст. 172¹⁶ КУпАП.

Для з'ясування об'єктивних ознак військового адміністративного правопорушення, відповідальності за вчинення якого передбачена ст. 172¹⁶ КУпАП, необхідно встановити що саме є об'єктом посягання та розкрити об'єктивну сторону даного проступку. Об'єктом досліджуваного військового адміністративного правопорушення є нормативно визначений порядок виконання

військовими службовими особами покладених на них обов'язків. Зазначимо, що загальні права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України і їх взаємовідносини, правила внутрішнього порядку у військовій частині та її підрозділах тощо закріплені у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України (далі – Статут внутрішньої служби ЗСУ), затвердженому Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV. Зокрема, у ст. 16 Статуту внутрішньої служби ЗСУ визначено, що кожний військовослужбовець зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою. Ці обов'язки визначаються статутами Збройних Сил України, а також відповідними посібниками, порадами, положеннями, інструкціями [5].

З об'єктивної сторони бездіяльність військової влади може проявитися тільки у суспільно небезпечній бездіяльності. При цьому для встановлення юридичного складу даного військового адміністративного правопорушення у будь-якій його формі потрібно з'ясувати наступні питання: чи покладался на цю службову особу обов'язок вчинити певні дії, невчинення яких ставиться їй у вину; чи мала військова службова особа реальну можливість в конкретних умовах вчинити необхідні дії; чи справді не були виконані обов'язки, які покладені на цю військову службову особу тощо [6].

Згідно ст. 59 Статуту внутрішньої служби ЗСУ одним з обов'язків командира (начальника) є проведення роботи щодо зміцнення військової дисципліни, запобігання надзвичайним подіям, кримінальним та іншим правопорушенням серед особового складу, своєчасне виявлення й усунення їх причини [5]. Схожі до зазначених є обов'язки командира, закріплені у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України, затверджених Законом України 24 березня 1999 року № 551-XIV (далі – Дисциплінарний статут ЗСУ). У ст. 6 Дисциплінарного статуту ЗСУ зазначено, що віддавати накази і розпорядження з правом командира, у той час, коли їх виконання є обов'язком підлеглого. Тому у разі непокори чи опору підлеглого законодавством покладається на командира обов'язок вжиття всіх передбачених статутами ЗСУ заходів примусу для відновлення порядку, у тому числі аж до притягнення підлеглого до кримінальної відповідальності. Командир зобов'язаний вжити заходів щодо затримання підлеглого при вчиненні або здійсненні ним замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосеред-

ньо після вчинення кримінального правопорушення. Таке кримінальне правопорушення може бути пов'язане із непокорюю, опором чи погрозою начальнику, застосуванням насильства, самовільним залишенням військової частини або місця служби, ухиленням від військової служби чи дезертирством. Далі командир повинен негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або вжити заходів щодо негайного повідомлення уповноваженої службової особи про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні діяння з ознаками кримінального правопорушення [7].

Суб'єктивні ознаки військового адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 172¹⁶ КУпАП, представлені суб'єктом його вчинення та суб'єктивною стороною. Суб'єкт адміністративного проступку є вкрай важливим та принциповим елементом юридичного складу адміністративного правопорушення [8, с. 192]. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 172¹⁶ КУпАП суб'єктом даного адміністративного проступку є військова службова особа, визначення якої розкривається у примітці до ст. 172¹³ КУпАП. Таким чином суб'єктами бездіяльності військової влади можуть виступати військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування [3].

Суб'єктивною стороною будь-якого адміністративного правопорушення є сукупність ознак, які характеризують психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння та його наслідків. Обов'язковою і головною ознакою суб'єктивної сторони проступку є вина, що зовнішньо може проявлятися у одній з двох форм: умислу або необережності [8, с. 192]. З суб'єктивної сторони бездіяльність військової влади характеризується умисною або змішаною формою вини. При цьому ставлення військової службової особи до невиконання нею певних дій завжди є умисним [6].

Окрему увагу слід приділити також встановленню заходів адміністративно-правового примусу, що застосовуються до військових службових осіб у разі вчинення ними адміністративного проступку, передбаченого ст. 712¹⁶ КУпАП. Аналіз обох частин зазначеної статті говорить про можливість застосування одного з таких видів адміністративних стягнень, як штраф або арешт

з утриманням на гауптвахті. За загальним правилом бездіяльність військової влади як адміністративний проступок тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб (ч. 1 ст. 712¹⁶ КУпАП) [3]. Для з'ясування розміру штрафу в національній валюті слід керуватися нормами чинного Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року, згідно п. 5 підрозділу 1 розділу XX якого неоподатковуваний мінімум доходів громадян складає 17 гривень [9]. Таким чином розмір адміністративного штрафу у разі вчинення проступку за ч. 1 ст. 172¹⁶ КУпАП буде складати від 1700 гривень до 17000 гривень. Однак у разі бездіяльності військової влади в умовах особливого періоду таке діяння буде кваліфікуватися за ч. 2 ст. 172¹⁶ КУпАП. Відповідно межі адміністративного штрафу є вищими і складають від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 17000 до 34000 гривень. Це стосується і більш тривалого строку арешту з утриманням на гауптвахті, що може складати від десяти до п'ятнадцяти діб [3].

Важливо акцентувати, що бездіяльність військової влади може мати своїм наслідком притягнення особи-правопорушника не тільки до адміністративної, але й до кримінальної відповідальності. Аналіз норм чинного Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України) свідчить про те, що бездіяльність військової влади є одним із військових кримінальних правопорушень, передбачених нормами розділу XIX Особливої частини КК України з відповідною назвою «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» [10].

З метою розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за бездіяльність військової влади необхідно також розкрити його юридичний зміст як військового кримінального правопорушення, тобто визначити об'єкт посягання, об'єктивну сторону, суб'єкт вчинення злочину та суб'єктивну сторону.

Об'єкт військового кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України є встановлений порядок здійснення військовими командирами (начальниками) своїх функцій. При цьому суспільна небезпеки злочину проявляється у: заподіянні шкоди порядку несення військової служби; потуранні вчиненню злочинних дій підлеглими військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів або працівни-

ками і службовцями ЗСУ у зв'язку з виконанням службових обов'язків [11, с. 970].

З об'єктивної сторони досліджуване військове кримінальне правопорушення може вчинятися тільки шляхом бездіяльності [11, с. 971]. З об'єктивної сторони кримінально караного бездіяльність військової службової особи може проявлятися у трьох формах: 1) умисне неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим; 2) ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення; 3) інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду [12].

Важливою ознакою, що відрізняє військове кримінальне правопорушення за бездіяльність військової влади від військового адміністративного правопорушення за ті ж діяння є наслідки його вчинення. Адже притягнення до кримінальної відповідальності обумовлено наявністю істотної шкоди або тяжких наслідків в результаті вчинення зазначеного діяння.

Суб'єктом військового кримінального правопорушення за ст. 426 КК України можуть бути командири (начальники) як за службовим становищем, так і за військовим званням або інші службові особи. Слід акцентувати, що для юридичного складу злочину зовсім не має значення постійно чи тимчасово військовослужбовець виконує обов'язки командира (начальника) [11, с. 971]. У свою чергу суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Мається на увазі, що особа усвідомлює, що її діяння суперечить інтересам військової служби, отже, усвідомлює його суспільно небезпечний характер, але бажає діяти саме у такий спосіб. Психічне ставлення до настання істотної шкоди (ч. 1 ст. 426 КК України) і тяжких наслідків (ч. 2 ст. 426 КК України) може характеризуватися і необережною формою вини [11, с. 971].

Для характеристики кримінальної відповідальності за бездіяльність військової влади необхідно також встановити які заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані до особи-правопорушника. За загальним правилом бездіяльність військової влади із заподіянням істотної шкоди може мати наслідком застосування альтернативного покарання, серед яких: 1) штраф (від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

2) службове обмеження (до двох років); 3) позбавленням волі (до трьох років). Спричинення тяжких наслідків у результаті бездіяльності військової влади кваліфікується за ч. 2 ст. 426 КК України, і до особи-правопорушника застосовується покарання у вигляді позбавлення волі (від трьох до семи років). Позбавлення волі застосовується і у разі кваліфікації суспільно небезпечних діянь за ч. 3 та 4 ст. 426 КК України, згідно санкцій яких строк обчислюється відповідно від п'яти до семи років та від семи до десяти років.

Висновки. Вивчення окремих нормативно-правових актів чинного національного законодавства дає підстави для висновку, що бездіяльність військової влади може мати своїм наслідком притягнення особи-правопорушника не тільки до адміністративної, але й до кримінальної відповідальності. Здійснений аналіз елементів юридичного складу бездіяльності військової влади як військового адміністративного правопорушення та окремо об'єктивних і суб'єктивних ознак бездіяльності військової влади як військового кримінального правопорушення дозволяє виділити як спільні, так і відмінні риси. Зокрема, серед спільних рис слід зазначити такі: 1) об'єкт посягання, яким є нормативно визначений порядок виконання військовими службовими особами покладених на них обов'язків; 2) об'єктивна сторона правопорушення проявляється у вигляді умисної бездіяльності військової службової особи, до того ж аналогічними є форми вчинення правопорушення; 3) суб'єктом правопорушення виступає військова службова особа; 4) характеризуються умисною формою вини. Водночас важливою ознакою, що відрізняє військове кримінальне правопорушення за бездіяльність військової влади від військового адміністративного правопорушення за ті ж діяння є наслідки його вчинення. Адже притягнення до кримінальної відповідальності обумовлено наявністю істотної шкоди або тяжких наслідків в результаті вчинення зазначеного діяння. Відмінними є заходи адміністративно-правового примусу та кримінально-правового характеру. Адміністративна відповідальність за бездіяльність військової влади передбачає можливість застосування до особи-правопорушника одного з таких видів адміністративних стягнень, як штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. Кримінальна відповідальність за бездіяльність військової влади виражається через покарання у вигляді штрафу, службового обмеження або позбавлення волі.

Список літератури:

1. Mihail M. Burbyka, Alyona N. Klochko, Oleg N. Reznik. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *Look academic publishers*. 2016. Vol. 11. № 18. P. 11931–11941.
2. Bondarenko O., Reznik O., Garmash Y., Andriichenko N., Stohova O. Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia investiga*. 2020. Volume 9. Issue 29. P. 407–416.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122 (дата звернення: 05.06.2024).
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
5. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194 (дата звернення: 06.06.2024).
6. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 172-16 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/7095-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-172-16-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.
7. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197 (дата звернення: 06.06.2024).
8. Панасюк О. В. Склад адміністративного проступку як юридична підстава юридичної відповідальності. *REVISTA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ "SUPREMAȚIA DREPTULUI"*. 2017. № 2. С. 189–193.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112 (дата звернення: 08.06.2024).
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131 (дата звернення: 10.06.2024).
11. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. X. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
12. Тінковський О. Бездіяльність військової влади (ст. 426 КК). URL: [https://astelex.com/blog/bezd%D1%96yaln%D1%96st-v%D1%96jskovo%D1%97-vladi-\(st.-426-kk\)](https://astelex.com/blog/bezd%D1%96yaln%D1%96st-v%D1%96jskovo%D1%97-vladi-(st.-426-kk)).

Moisieiev M.S. REGARDING THE DISTINCTION BETWEEN ADMINISTRATIVE AND CRIMINAL LIABILITY FOR THE INACTION OF THE MILITARY AUTHORITIES

The article is devoted to the study of the peculiarities of administrative and criminal liability for the inaction of the military authorities with the aim of carrying out a comparative legal analysis. Separate normative legal acts of the current national legislation were studied, on the basis of which it was concluded that the inaction of the military authorities may have the consequence of bringing the offender not only to administrative, but also to criminal responsibility. The analysis of the elements of the legal composition of the inaction of the military authorities as a military administrative offense and separately objective and subjective signs of the inaction of the military authorities as a military criminal offense made it possible to identify both common and distinctive features. In particular, among the common features, such as the object of encroachment, which is the normatively determined procedure for the performance of the duties assigned to them by law by military officials; the objective side of the offense manifests itself in the form of deliberate inactivity of a military official, moreover, the forms of committing the offense are similar; the subject of the offense is a military official; are characterized by an intentional form of guilt. At the same time, an important feature that distinguishes a military criminal offense for the inaction of the military authorities from a military administrative offense for the same actions is recognized as the consequences of its commission. It has been found that bringing to criminal responsibility is due to the presence of significant damage or serious consequences as a result of committing the specified act. Measures of administrative and legal coercion and criminal law nature were recognized as excellent. If the administrative responsibility for the inaction of the military authorities provides for the possibility of applying to the offender one of the following types of administrative sanctions, such as a fine or arrest with detention at the guardhouse, then criminal responsibility for the inaction of the military authorities is expressed through punishment in the form of a fine, service restriction or imprisonment.

Key words: military service, military official, military authority, military serviceman, administrative responsibility, criminal responsibility.